

תזכיר חוק

א. שם החוק המוצע

חוק הסליקה האלקטרונית של שיקים, התשס"ח-2007

ב. עיקרי החוק המוצע והצורך בו

תיקוני חקיקה מוצעים על מנת לאפשר סליקה אלקטרונית של שיקים בישראל. הנחות היסוד על בסיסן מוצעים התיקונים האמורים הן: על התאגידים הבנקאיים הסולקים תוטל חובה לסלוק שיקים בסליקה אלקטרונית בלבד; הבנק הגובה יוכל לבחור בין שמירת השיקים שהופקדו אצלו לבין ביעורם לאחר סריקתם הממוחשבת. אם בחר הבנק להשמיד את השיק, תוטל עליו אחריות לנזק שנגרם כתוצאה מהשמדת השיק.

ג. השפעת החוק המוצע על החוק הקיים:

אין.

ד. השפעת החוק המוצע על תקציב המדינה ועל ההיבט המנהלי:

אין.

ה. להלן נוסח החוק המוצע:

חוק הסליקה האלקטרונית של שיקים, התשס"ז - 2007

מטרה	1.	מטרתו של חוק זה היא לייעל את תהליך סליקת השיקים במערכת הבנקאית, תוך מניעת פגיעה בזכויות הצדדים על פי השיק.
הגדרות	2.	בחוק זה -
"בנק גובה" - בנק שבו הפקיד לקוח שיק לגביה;
"בנק נמשך" - בנק לו מוצג שיק ממוחשב לפירעון;
"חומר מחשב", "מחשב" ו- "פלט" - כהגדרתם בחוק המחשבים, התשנ"ה-1995; ¹
"מסר אלקטרוני" - כהגדרתו בחוק חתימה אלקטרונית, התשס"א-2001; ²
"הנגיד" - כהגדרתו בחוק בנק ישראל, התשי"ד-1954; ³

1 ס"ח התשנ"ה, עמ' 366.

2 ס"ח התשס"א, עמ' 201.

3 ס"ח תשי"ד, עמ' 192.

- "סליקה אלקטרונית" - הצגה לפירעון של שיק בהתבסס על שיק ממוחשב;
 "הפקודה" - פקודת השטרות [נוסח חדש]⁴;
 "פרטים המצוינים בשני צדי השיק" - כל הפרטים המוטבעים על השיק וכל כיתוב המופיע על גבי השיק, לרבות שם המושך ופרטיו כהגדרתם בסעיף 11א לחוק שיקים ללא כיסוי, התשמ"א - 1981⁵, חתימת המושך, סכום השיק, המספר הסידורי של השיק, מספר הבנק הנמשך ומספר הסניף הנמשך, חתימות היסב, הגבלות על הסחרות, הערות הבנק הנמשך או בנק אחר שהשתתף בתהליך סליקת השיק;
 "שיק" - כמשמעותו בסעיף 73 לפקודה;
 "שיק ממוחשב" - חומר מחשב ממנו ניתן להפיק פלט שהוא עותק זהה בתוכנו של שיק על כל הפרטים המצוינים בשני צדדיו.
 3. (א) על אף האמור בכל דין, הצגה לפירעון של שיק על ידי בנק תיעשה באמצעות סליקה אלקטרונית בלבד.
 (ב) החליט הבנק הנמשך שלא לפרוע שיק ממוחשב שהוצג לו כאמור בסעיף קטן (א), מכל סיבה שהיא, יחזיר לבנק הגובה מסר אלקטרוני שבו מצוינת סיבת אי פירעונו של השיק הממוחשב.
 (ג) הבנק הגובה ימסור ללקוח שבחשבונו הוחזר שיק שלא נפרע כאמור בסעיף קטן (ב), את השיק המקורי בתוספת הטבעה, על גבי השיק, של סיבת אי הפירעון; השמיד הבנק הגובה את השיק המקורי, ימסור ללקוח פלט של שיק ממוחשב ובלבד שיכלול את סיבת אי הפירעון של השיק, שם הבנק הגובה, סימן מזהה שלו וחותמתו.
 (ד) הצגה או החזרה של שיק ממוחשב כאמור בסעיפים קטנים (א) ו - (ב) תיעשה למשרד הראשי של הבנק הנמשך או הבנק הגובה או למקום אחר עליו הורו והכל לפי הענין.
 (ה) הנגיד רשאי לקבוע בכללים, בהסכמת שר המשפטים, הוראות לענין תכונות צורניות של השיק ושל השיק הממוחשב, הסליקה הממוחשבת, התקשורת הנדרשת לצורך הסליקה הממוחשבת, הוראות לענין ההליך שבו מופק השיק הממוחשב או הפלט שלו; אין בכללים האמורים כדי לגרוע מתוקפו של שיק אם לא נעשה על פיהם.
 (ו) שר המשפטים רשאי, בהסכמת הנגיד, לקבוע הוראות לענין דרכי ההוכחה כי השיק הממוחשב עמד בתנאים הקבועים בהוראות לענין ההליך שבו מופק השיק הממוחשב או הפלט שלו לפי הוראות סעיף קטן (ה).

הצגה
אלקטרונית
של שיקים

⁴ דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 2, עמ' 12.

⁵ ס"ח התשמ"א, עמ' 136; התשס"ד, עמ' 91.

- קבילות
בהליך
משפטי
4. פלט של שיק ממוחשב כאמור בסעיף קטן 3(ג) שקיים את התנאים שנקבעו בהוראות לפי סעיף קטן (ה) יהיה, לענין פירעונו, ראיה קבילה להוכחת אמיתות תוכנו בכל הליך משפטי.
- אחריות בשל
נזק
5. מבלי לגרוע מהוראות כל דין הבנק הגובה יהיה אחראי לכל נזק שנגרם עקב אחד האירועים שלהלן -
- (1) הצגה נוספת של השיק המקורי או של פלט המחשב של השיק הממוחשב, אשר תוצאתה דרישה לתשלום על פי שיק שכבר שולם;
- (2) השמדת השיק המקורי, אם הושמד בידי הבנק.
- ביצוע
ותקנות
6. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, בהסכמת הנגיד, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו.

דברי הסבר

סעיף 1 - החוק נועד לייעל את תהליך סליקת השיקים ולהביא לחיסכון בעלויות הסליקה בשני היבטים. האחד - ליתר את הצורך בשינוע של השיקים מהבנק הגובה, שבו הם מופקדים, אל הבנק הנמשך, שלו הם מוצגים, ובחזרה - במקרה שהשיק מוחזר, מכל סיבת החזרה שהיא, מהבנק הנמשך לבנק הגובה. השני - ליתר את הצורך לשמור על השיקים, במשך תקופה ארוכה (כל משך תקופת ההתיישנות) במקומות אחסון מתאימים, ולתת אפשרות להשמידם עם הפקדתם. מאחר שהטעם לחוק הוא אך ייעול תהליך הסליקה כאמור, הרי שיש למנוע כל שינוי משפטי בזכויות של מאן דהוא על פי שיק ומכוחו, רק בשל כך שהוא הוצג בדרך האלקטרונית על פי החוק, או רק בשל כך שהמקור הושמד בידי הבנק.

סעיף 2 - המונחים הבסיסיים לתהליך הסליקה: "שיק" "בנק נמשך" ו"בנק גובה", שואבים את משמעותם מפקודת השטרות. בנוסף למונחים אלה מוגדרים בחוק מונחים נוספים שיש להם חשיבות לסליקה האלקטרונית. הגדרות "חומר מחשב", "מחשב", "פלט", ו-"מסר אלקטרוני" עוקבות למונחים אלה בחקיקה הקיימת. מונח נוסף הוא "שיק ממוחשב", אשר כוונתו היא תוצר הפעולה של סריקת השיק - המרתו לחומר מחשב - אשר ממנו ניתן להפיק פלט זהה בתוכנו לשיק המקורי שנשרק. בשל העובדה שהתהליך של סריקה ממוחשבת כבר הוסדר, בכל הנוגע לפן הראייתי, בתקנות העדות (העתקים צילומיים), הרי שההגדרה של "שיק ממוחשב" עוקבת אחר ההגדרה של "סריקה ממוחשבת" בתקנות העדות. על מנת לוודא דיוק מלא, ולמנוע כל ספק, מוצעת גם הגדרה לענין ה"פרטים המצוינים בשני צדי השיק", המתארת במפורש ובפירוט מה המידע שצריך להיסרק ולהופיע בכל שיק ממוחשב ובכל פלט מחשב שלו, כך שהם יתארו במדויק את השיק הרלבנטי.

סעיף 3 - הסעיף המוצע מסדיר את ההצגה האלקטרונית של השיקים במערכת הבנקאית.

בסעיף קטן (א) מוצע לקבוע את העיקרון הכללי, לפיו תחול חובה על כל בנק גובה, להציג שיקים לכל בנק נמשך באופן אלקטרוני. משמעות הדבר, שההצגה הפיסית, המעוגנת בפקודת השטרות, איננה תקפה יותר בכל הנוגע לשיקים. מובן שהצגה פיסית של שטרות אחרים, שאינם שיקים, תמשיך לחול מכוח פקודת השטרות, שכן חוק זה אינו חל עליה. הצורך להטיל על הבנקים חובה להציג שיקים אך ורק בדרך אלקטרונית, ולא לאפשר לבנק כלשהו להציג שיק בדרך פיסית, נובע מכך שבחירה של בנק כלשהו להציג פיסית שיקים לבנקים הנמשכים, תיצור, מניה וביה, לבנקים הנמשכים הוצאות הכרוכות בטיפול בשיק הפיסי ובאחסונו.

בסעיף קטן (ב) מוצע העיקרון המשלים לעיקרון שבסעיף קטן (א), קרי: גם החזרה של שיק תהיה אלקטרונית. כלומר, בכל מקרה בו הבנק הנמשך מחליט שהוא אינו מכבד שיק שהוצג לו, הדרך בה עליו לנקוט היא החזרה של מסר אלקטרוני לגבי סיבת החזרה של השיק הממוחשב.

סעיף קטן (ג) המוצע מסדיר את העברתו הפיסית של השיק מהבנק הגובה ללקוחו. הסעיף מציע לקבוע שתי אפשרויות של החזרת השיק. אפשרות אחת היא החזרת השיק המקורי, ככל שהבנק שמר אותו, ולא השמיד אותו. אפשרות זו נובעת מכך שבניגוד לחובה להציג שיק באופן אלקטרוני בלבד, הרי שאין חובה להשמיד שיק. הטעם לכך הוא, ששמירת השיק על ידי הבנק הגובה מטילה עלויות עליו בלבד ואינה יוצרת עלויות ליתר הבנקים המשתתפים בתהליך הסליקה. משכך, כל בנק יחליט, לפי שיקוליו, האם לשמור את השיקים המופקדים אצלו, או לחסוך בעלויות השמירה, ולהשמיד את השיקים עם הפקדתם או זמן כלשהו לאחר מכן. ככל שהבנק החליט להשמיד את השיקים, הרי שאין ביכולתו למסור ללקוח את השיק המקורי, ובמקרה כזה מוצע לקבוע כי הבנק ימסור ללקוחו תחליף לשיק המקורי. התחליף הוא פלט מחשב של השיק הממוחשב בצירוף בסיבת החזרה.

סעיף קטן (ד) המוצע מבקש ליצור סדר בהצגה ובהחזרה האלקטרונית של השיקים, כך שאלה ייעשו למקומות הנוחים לבנקים, על מנת שהטיפול בהם והמעקב אחריהם יבוצעו ביעילות. זאת, בשונה מהוראת סעיף 44 לפקודת השטרות, המחייב להציג שטר בכתובת הרשומה על פניו, ככל שאכן רשומה כתובת (על השיקים בישראל מופיעה תמיד כתובת הסניף הנמשך).

בסעיף קטן (ה) מוצע להסמיך את הנגיד לקבוע כללים שיסדירו את ההליכים והאמצעים הנדרשים לסליקה אלקטרונית מיטבית של השיקים. הכוונה היא בעיקר לכללים הנוגעים לצורת השיק שיבטיחו כי הדמיה שלו תהא ברורה ואמינה ולכללים הנוגעים לאיכות הטכנולוגיה כך שתהליך סריקת השיק, שמירת השיק הממוחשב וכן הפקת הפלט יהיו אמינים.

בסעיף קטן (ו) מוצע להסמיך את שר המשפטים לקבוע הוראות לענין דרכי ההוכחה כי השיק הממוחשב או הפלט שלו עמדו בתנאים שנקבעו לפי סעיף קטן (ה).

סעיף 4 – על מנת להבטיח כי ניתן יהיה להגיש את פלט של השיק הממוחשב לבתי המשפט או להוצאה לפועל לצורך תשלומי בידי המושך נקבע כי הפלט של השיק הממוחשב יהיה ראייה קבילה בהליך משפטי אם עמד בתנאי ההוראות שנקבעו לענין ההליך שבו מתקבל השיק על פי סעיף 3(ה).

סעיף 5 - סעיף זה מסדיר את האחריות לגבי נזק שנגרם כתוצאה מהמרתו של השיק בשיק הממוחשב ובשל שינוי שיטת הסליקה מפיסית לאלקטרונית, כמפורט בחוק זה, מוצע להטיל אחריות על הבנק הגובה לנזק שנגרם בשל כך. הבחירה בבנק הגובה כגורם עליו תוטל האחריות נובעת מהיותו הגורם שגרם לתקלה שהביאה לשינוי מערך הזכויות כאמור, או הגורם שהיה בעמדה הטובה ביותר למנוע זאת.

פסקת משנה (1) - האפשרות הראשונה שיווצר נזק כרוכה בסיכון לתשלום כפול על פי השיק.

פסקת משנה (2) - האפשרות השניה נוגעת למקרה שבו הבנק הגובה השמיד את השיק. היום השיקים נשמרים בבנק הנמשך, אשר במקרה של טענת זיוף מצד לקוחו, יכול לבחון את השיק, ולראות האם טופס השיק עצמו זויף, או שמא חתימת המושך זויפה. באשר לחתימת המושך, הרי שהאפשרות לגלות את הזיוף נשמרת, ואף קיימת אפשרות שהשיק הממוחשב רק ייטיב עמה מאחר שקל יותר לבחון את ההדמיה. בכל הנוגע לזיוף טופס השיק, מצבו של הבנק הנמשך כפוף לשאלה האם הבנק הגובה השמיד את השיק. ככל שהבנק הגובה לא השמיד את השיק, אזי מצבו של הבנק הנמשך אינו משתנה, והוא יכול לגלות את זיוף טופס השיק כפי שהוא יכול לעשות כן היום. ככל שהבנק הגובה השמיד את טופס השיק, אזי נשללת מהבנק הנמשך האפשרות לבחון האם טענת הלקוח בדבר החיוב הלא מורשה בחשבונו היא טענה אמיתית, אם לאו.

מצב דברים זה מעמיד את הבנק הנמשך בפני סיכון לטענות סרק של לקוחותיו, ללא יכולת לבדוק לעומק. עם זאת, מצב דברים מסוג זה אינו זר למשפט הישראלי, והוא קיים, למשל, בחוק כרטיסי חיוב, ועומד במבחן המציאות באופן תדיר. גם שם לקוח יכול לטעון, כי נמשך כסף מחשבונו על ידי כרטיס האשראי שלו, אולם לא הוא ביצע את המשיכה (שימוש לרעה בכרטיס חיוב). בדיקת הענין על ידי המנפיק נעשית באמצעות בחינת אמינות גרסת הלקוח לאור הנסיבות.

חשוב לציין, כי על פי הדין היום זיוף שיק מחייב, ככלל, את הבנק לזכות את חשבון הלקוח בסכום השיק שנמשך מחשבונו. גם כאן בכפוף, כמובן, לבדיקות הנדרשות על ידי הנמשך. ההבדל הוא, כאמור, בפגיעה ביכולת הבנק הנמשך לעמוד על אמינות טענת הלקוח.

מכאן עולה השאלה האם להטיל את האחריות על הבנק הנמשך או על הבנק שנהנה מהשמדת השיק, קרי: הבנק הגובה. הצעת החוק מטילה את האחריות לנזק על מי שגרמו במעשיו, ועל

מי שנהנה מתוצאות מעשים אלה - הבנק הגובה. ההנחה היא שהבנק הגובה גם ידע להתגונן מפני הנזק, למשל על ידי רכישת מכשור מתאים, שיאפשר לגלות שינויים מהשיק המקורי.

סעיף 6 - סעיף ביצוע ותקנות המקנה את הסמכות להתקין תקנות לשר המשפטים שהוא גם הממונה על פקודת השטרות.